

CONVERSA

Ramon Pecanins

UN GIRONELLENC QUE
HA CREAT ESCOLA EN
EL COMPLEX MÓN DE
L'EDUCACIÓ

RETRAT DE FAMÍLIA

**Cal General
de Gréixer**

UNA CASA DE PAGÈS
QUE, BEN MIRADA,
EN SÓN TRES

PERFILS

Teresa Fité

MESTRA A ARFA I A
BÓIXOLS, ON VA PATIR I
GAUDIR A PARTS IGUALS

Jordi Camps

UN FUSTER BERGUEDÀ
A QUI AGRADA EL
CICLISME I LA POLÍTICA

Joana Espluga

DE CAL NORAT DE
PERAMOLA I AMB
LA MEMÒRIA BEN
VIVA MALGRAT ELS
SEUS ANYS

General Soler

DE LA POBLA
ESTANT HA CALÇAT MIG
BERGUEDÀ

Teresa Bombardó

TOTA UNA VIDA FENT DE
MESTRESSA DE PAGÈS
A CAL JOANET D'URTX

A PEU

**Gisclareny i Sant
Miquel de Turbians**
La torreta de l'Orri

cadípedraforca

www.cadipendraforca.cat

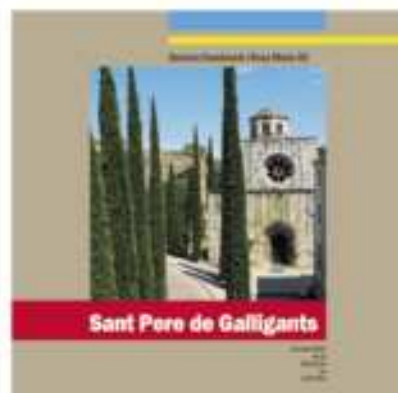
DOSSIER

FRANQUISME I REPRESSIÓ

42 planes farcides de records, de
lluïtes i de penúries d'una gent que
va patir un règim que adoctrinà a
l'escola, a la mili, a missa...

Novetats editorials de la **Diputació de Girona**

Sant Pere de Galligants

Gemma Domènech
Rosa Maria Gil

"Quaderns de la
Revista de Girona"

El futur dels nostres avis

Sebastià Roig

"Col·lecció Josep Pla"

La imatgeria religiosa d'Olot

Enric Josep Murà

"Quaderns de la
Revista de Girona"

El clima

Carles Bayés, Xavier Solà
i Gerard Tauler

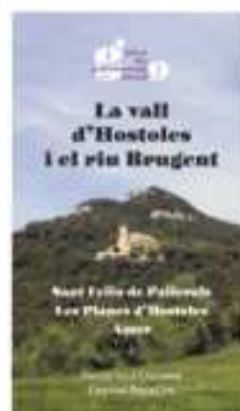
"Quaderns de la
Revista de Girona"

Espolla

Enric Bassegoda
Eduard Puig

"Quaderns de la
Revista de Girona"

La vall d'Hostoles i el riu Brugent

Xavier Solà
Cristina Bota

"Guies de patrimoni local"

Podeu consultar totes les novetats editorials al web www.ddgi.cat/quiosc

Diputació de Girona
www.ddgi.cat

Ajudem
el teu ajuntament

DIRECTOR >

Carles Pont
carles@cadipendraforca.cat

COORDINADOR PATRIMONI >

Marc Martínez

REDACCIÓ >

Telèfon 972 46 29 29
revista@cadipendraforca.cat

SUBSCRIPCIONS I PUBLICITAT >

Telèfon 972 46 29 29
comercial@cadipendraforca.cat

COL·LABORADORS >

Xavier Antich
Pere Aymerich
Juli Bover
Jordi-Pau Caballero
Josep Carreras Vilà
Jordi Dalmau i Ausàs
Josep Espunyes
Manel Figuera
Marcel Fité
Carles Gascón
Emili Giménez
Pep Graell
Quirze Grifell
Xavier Llongueras
Guillem Lluch
Josep Marmi
Pilar Màrquez
Oriol Mercadal
Josep Noguera
Lluís Obiols i Perearnau
Jofre Oliveras
Jordi Pasques i Canut
Xavier Pedrals
Marta Pich
Àngel del Pozo
Meritxell Prat
Pere Pujol
Enric Quilez
Benigne Rafart
Erola Simon
Queralt Solé
Miquel Spa
Marina Subirana
Montse Subirana
M. Àngels Terrones
Ramon Vilalta
Albert Villaró

EDICIÓ DE TEXTOS >

Pitu Basart
Montse Casas

IMPRESSIÓ >

Agpograf

DISTRIBUCIÓ >

Edicions Salòria (973 35 54 29)
viurealspirineus@yahoo.com

DIPÒSIT LEGAL >

Gi-1102-2006

ISSN >

2013-3685

Germà Agustí, 1
17244 Cassà de la Selva
Telèfon 972 46 29 29
www.editorialgavarres.cat

DIRECTOR EDITORIAL >

Àngel Madrià
angel@editorialgavarres.cat

DIRECTOR D'ART >

Jon Giere

ALTRES PUBLICACIONS

www.gavarres.com
www.garrotxes.cat
www.alberes.cat

PUBLICACIÓ ASSOCIADA A >

> Premi APPEC
'Millor Editorial en Català 2008'

FOTO PORTADA:
XAVIER LLONGUERAS

SUMARI

4-5

PRIMERS RELLEUS MUNTANYES DE RECORDS

XAVIER ANTICH (TEXT) // ÀNGEL DEL POZO (IL·LUSTRACIÓ)

7-13

ACTUALITAT

14-20

CONVERSA RAMON PECANINS

CARLES PONT (TEXT) // RAMON VILALTA (FOTOGRAFIA)

22-27

RETRAT DE FAMÍLIA CAL GENERAL DE GRÉIXER

PERE PUJOL (TEXT) // XAVIER LLONGUERAS (FOTOGRAFIA)

28-37

PERFILS

TERESA FITÉ / JORDI CAMPS / JOANA ESPLUGA GENERAL SOLER / TERESA BOMBARDÓ

MARCEL FITÉ, BENIGNE RAFART, MONTSE SUBIRANA I PERE PUJOL (TEXT)
XAVIER LLONGUERAS, RAMON VILALTA, PEP GRAELL I MARINA SUBIRANA (FOTOGRAFIA)

39-81

DOSSIER FRANQUISME I REPRESSIÓ

CARLES PONT I QUERALT SOLÉ (COORDINACIÓ)

83-103

PATRIMONI

MARC MARTÍNEZ (COORDINACIÓ)

ETNOLOGIA // ARQUITECTURA // ART // NISSAGUES // LLEGENDES // LLENGUA
GASTRONOMIA // FAUNA // FLORA // PLANTES I REMEIS

104-107

UNA MIRADA EN EL PAISATGE PARADÍS PERDUT

ALBERT VILLARÓ (TEXT) // XAVIER LLONGUERAS (FOTOGRAFIA)

108-111

A PEU

GISCLARENY I SANT MIQUEL DE TURBIANS

JORDI-PAU CABALLERO (TEXT I FOTOGRAFIA)

LA TORRETA DE L'ORRI

MANEL FIGUERA (TEXT I FOTOGRAFIA)

MEMÒRIA FOTOGRÀFICA BICICLETES I CICLISME

EROLA SIMON (RECERCA FOTOGRÀFICA)

conversa amb un berguedà que ha fet escola. RAMON PECANINS I OLIVERAS VA NÉIXER EL 13 DE JUNY DE 1943 A GIRONELLA, PERÒ HA FET TOT EL SEU FRUCTÍFER PERIPLE PROFESSIONAL A BARCELONA. ÉS UN HOME A QUI L'ESCOLA LI HO HA DONAT TOT. FORMAT INICIALMENT AL SEMINARI DE SOLSONA, ES VA LLICENCIAR EN HISTÒRIA I ES VA DECANTAR VERS L'ENSENYAMENT. DES DE FA ANYS PRESIDEIX LA FUNDACIÓ COLLSEROLA, QUE ELL MATEIX VA AJUDAR A CREAR I QUE COMPTA AMB TRES ESCOLES I UNA CASA DE COLÒNIES; PRESIDEIX, TAMBÉ, LA FUNDACIÓ CIM D'ESTELA I LA FUNDACIÓ INSTITUT DE PSICOLOGIA. FORMA PART DEL PATRONAT DE LA FUNDACIÓ BELLAIRE, UN CENTRE D'EDUCACIÓ ESPECIAL DEDICAT A NENS I NENES AUTISTES, I LA FUNDACIÓ ELS XIPRERS, AMB UN CENTRE OCUPACIONAL I UNA RESIDÈNCIA PER A ADULTS AUTISTES.

CARLES PONT TEXT
RAMON VILALTA FOTOGRAFIA

Ramon Pecanins

A recer de multituds i destorbs, just a sota de Queralt, en Ramon Pecanins descansa en una casa que li serveix per rumiar i «prendre decisions difícils». En arribar-hi ens trobem envoltats de frondosa natura i de mestres! En són tres: el Ramon, la seva dona, la Fina Vilardaga, i la jove d'ambdós, l'Elisabet, dona del seu fill Marc. Flairem que són persones que l'han exercit, però sobretot l'han pensat i estudiat, l'ofici d'educar criatures: «La Fina és una gran mestra, de les de veritat», ens xiuxiueja el Ramon en un instant en què no ens escolta la seva dona. Conversem en un racó del jardí situat a migjorn, on transita un aire agradable malgrat ser en un dels dies més calorosos de l'estiu. La conversa reviu passatges del seu Berguedà de naixement, del seminari de Solsona, del complex món de l'educació...

CARLES PONT. Bellver de Cerdanya, 1974. Periodista.
RAMON VILALTA. Artés, 1977. Fotògraf

—Sou gironellenc.

—«Sí i tant! El meu pare es deia Rossend i era manyà de cal Metre. La mare és de cal Quefa, es diu Carme Oliveras i té 95 anys. Se'n deia cal Quefa perquè el seu pare era el cap d'estació, el 'quefa', vaja. A mi no em tocava estudiar per estrat social, però ho vaig acabar fent perquè vaig anar al seminari de Solsona. Va venir un capellà molt jove a Gironella que jugava molt bé a futbol i tres o quatre *nanos* vam dir: 'Jo vull ser capellà!'»

—I cap a Solsona.

—«Sí. Era una època diferent, als 10 anys vaig anar al seminari. Per un nen tan petit era una barbaritat, però, per altra part, gràcies a anar-hi vaig poder estudiar.»

retrat de família Cal General de Gréixer. NO PODEM PARLAR DE CAL GENERAL DE GRÉIXER SENSE TENIR EN COMPTE ELS LLAÇOS FAMILIARS D'AQUESTA FAMÍLIA AMB ELS POBLES COSTERUTS DELS VOLTANTS: MERANGES, ÉLLER, GER O SANT PERE. LA FAMÍLIA S'HA FORJAT A PARTIR D'UN CONGLOMERAT EN BASE A LES RELACIONS PERSONALS I COMERCIALS QUE HAN ESTABLERT ELS SEUS AVANTPASSATS, CAMINANT PELS SENDERS QUE COMUNIQUEN LES SERRES I ELS POBLES DE LA VALL DE MERANGES.

PERE PUJOL TEXT

XAVIER LLONGUERAS FOTOGRAFIA

Ni cal Sicart ni cal Crispí: cal General

Pujant per la carretera de Meranges, a pocs quilòmetres a la dreta, hi ha un bifurcació que ens condueix cap a Gréixer, al municipi de Ger, al bell mig de la costa de la Solana, per damunt de Ger i All. Només entrant al poble topem amb cal Crispí, més conegut amb el nom de cal General, que és on ens esperen els nostres testimonis. Els cognoms Crispí o Isern, al terme municipal de Ger hi són abundants, n'hi ha prou d'agafar una guia telefònica per fer-se una idea del fort arrelament generacional que tenen en

aquestes contrades. Gréixer és un poble petit, tranquil i ventós, que reposa al capdamunt de la costa, hi ha censats uns 33 habitants. L'antiga parròquia és del segle X, bàsicament d'estil romànic i està dedicada a Sant Climent. Posseeix un campanar de planta quadrada curiosament instal·lat a llevant.

Hospitalitat, bon celler i bon tracte.

A cal General són molt acollidors, potser els més hospitalaris. Quan Odisseu intentava tornar amb Penèlope camí d'Ítaca, va viure múltiples aventures i

penalitats, però durant el seu trajecte va entrar en contacte amb la bonhomia de persones que van fer gala de l'enyorat i ancestral acolliment mediterrani. Sovint li deien: 'Odisseu! Primer menja, després parla!'. Doncs gairebé tres mil anys després de l'obra d'Homèr, a cal General de Gréixer s'hi desenvolupa una praxi semblant: et reben a l'era amb generositat, t'acullen, et fan passar i asseure al magnífic celler, t'hi sents com al menjador de casa teva, et conviden a menjar el millor embotit que fan i a beure vi i, després, només

PERE PUJOL. Ger, 1976. Llicenciat en filologia catalana
XAVIER LLONGUERAS. Terrassa, 1963. Fotògraf

després, pot començar la conversa: primer menjar i després parlar. Així de simple, radical, honest, atàvic i sincer. Passem, doncs, cap al celler, lloc predilecte de les seves reunions que hi ha entrant a la dreta de la casa. Un espai esplèndid, construir-lo era el somni del Ramon Crispí, el pare de família. Està fet amb traça i bon gust; parets i volta de pedra calcària d'aspecte porós i formes majoritàriament planes encara que n'hi ha d'altres que són calculadament sortints. Al centre, hi tenen una taula rodona granítica, les bótes de

vi estan encaixades dins d'una volta a l'esquerra que en glorifica el repòs i a l'entrada del celler, en un espai rectangular, hi madura l'embotit dels porcs que encara maten: 4 o 5 cada any. El consum de l'embotit queda a casa, en petit comitè, però de tant en tant no desaprofiten l'ocasió per organitzar-hi algun tiberi amb amics o coneguts. La matança del porc i l'elaboració dels embotits se les fan ells mateixos. Del celler, ara deu fer deu anys, van fer-ne una inauguració accidentada, el nét, l'Arnau, tot maquinant, va engegar el

tractor i el va encastar contra la porta d'entrada; la sang no va arribar al riu, hi va haver més por que dany; la primera entremaliadura d'un nen de dos anys i escaig.

La transformació de Gréixer i de cal General. De fet el cal General primigeni és a uns pocs metres de la casa on fem l'entrevista, on viu l'Emili Crispí, germà del Ramon, però la casa actual on viu el Ramon amb la seva família, abans es deia cal Sicart: la va comprar el seu pare quan el Ramon tenia 14 anys

Drets i d'esquerra a dreta: Isidre Gau Comas, Josep Gau Formentí, Conxita Gau Formentí, Lourdes Crispí Gau, Elisabet Crispí Gau, Ramon Crispí Bragulat, Neus López-Crispí, Neus Crispí Gau i Roger Gau Pujol. Ajupit: Arnau López-Crispí, davant de la casa.

M3

El cicliste belga Eddy Merckx enfilant les últimes rampes del carrer Pere Costa de Berga, en plena contrarellotge de Casserres a Santa Maria de Queralt

ANY: 1972

AUTOR: DESCONEGUT

PROCEDÈNCIA: FONS AMICS DEL CICLISME DEL BERGUEDÀ, ARXIU COMARCAL DEL BERGUEDÀ

M4

Pedro Delgado, després de ser entrevistat per Ràdio Berga, els instants previs a la sortida de la 5a etapa de la Volta de 1988, que es disputà entre Bagà i Super Espot. Al costat del ciclista, el senyor Jesús Alsina, ànima dels Amics del Ciclisme del Berguedà.

AUTOR: DESCONEGUT

PROCEDÈNCIA: FONS AMICS
DEL CICLISME DEL BERGUEDÀ,
ARXIU COMARCAL DEL
BERGUEDÀ

DOSSIER

FRANQUISME I REPRESSIÓ

QUERALT SOLÉ I CARLES PONT > COORDINACIÓ

Vèncer sense convèncer [PÀG. 40]

CARLES PONT [Bellver de Cerdanya, 1974. Periodista]

No fer ni dir ni queixar-se [PÀG. 42]

QUERALT SOLÉ [Barcelona, 1974. Historiadora]

El dictador puja a Queralt [PÀG. 44]

QUIRZE GRIFELL [Berga, 1956. Professor de llengua catalana i literatura]

Tres dies a la presó [PÀG. 48]

BENIGNE RAFART [Avià, 1954. Mestre de Primària]

Andorra, el refugi dels Pirineus [PÀG. 52]

JORDI PASQUES i CANUT [Olina, 1964. Excursionista i escriptor]

Militars per tot arreu [PÀG. 54]

MARC MARTÍNEZ [Bellver, 1974. Treballador Social]

La mineria, bandera del règim [PÀG. 59]

PILAR MÀRQUEZ [Berga, 1986. Periodista]

Sense aire [PÀG. 62]

ORIOL MERCADAL [Barcelona, 1963. Arqueòleg, paleoantropòleg i muscòleg]

Gots i tasses Duralex, que la gent anava a comprar a l'altre costat de la frontera.

FOTO: Xavier Llongueras.

Amb el cafè a l'entrecuix [PÀG. 66]

GUILLEM LLUCH [Barcelona, 1986. Periodista]

La revolució del seminari [PÀG. 69]

LLUÍS OBIOLS i PEREARNAU [Adrall, 1985. Historiador]

Formación del Espíritu Nacional [PÀG. 72]

CARLES GASCÓN [La Seu d'Urgell, 1970. Historiador]

L'ull que vigilava [PÀG. 76]

JOSEP NOGUERA [Avià, 1942. Historiador]

«Hábleme usted en cristiano!» [PÀG. 78]

MERITXELL PRAT [Bagà, 1988. Periodista]

Una simbologia imposada [PÀG. 80]

QUERALT SOLÉ

Vèncer sense convèncer

Carles Pont > TEXT

El 12 d'octubre de l'any 1936 l'escriptor i filòsof Miguel de Unamuno es va enfrontar al general José Millán Astray durant la celebració del que es deia el Día de la Raza. La crítica de l'intel·lectual a la sublevació franquista, que inicialment havia recolzat, li va costar l'arrest domiciliari immediat. Tanmateix, la frase d'Unamuno va esdevenir un recurs dialèctic punyent contra les injustícies que va patir l'Europa del segle XX: «*Vènceréis, porque tenéis sobrada fuerza bruta. Pero no convenceréis, porque para convencer hay que persuadir*». Aquestes paraules han ressonat persistentment durant molts anys, i ara que la distància amb els fets ens ho permet, podem assegurar que a les comarques de l'Alt Urgell, el Berguedà i la Cerdanya, el règim va vèncer, però no va convèncer.

En aquesta mateixa revista hem parlat en diferents ocasions de la Guerra Civil i de la postguerra, però no ho havíem fet amb tant deteniment del franquisme i la repressió. Volíem conèixer com van viure els anys en què el règim va actuar impunement contra molts dels ciutadans d'aquestes terres, sobretot la dècada dels cinquanta, els seixanta i fins a la mort del dictador l'any 1975. Per emprendre aquesta comesa ens hem volgut dotar de l'aval dels entesos, és per això que la historiadora Queralt Solé ha coordinat aquest dossier. Solé

firma l'article següent a aquest en el qual ens ofereix una perspectiva de la repressió que exercí el règim i contextualitza socialment aquests anys tan cruentos. També és autora d'un article sobre la simbologia del règim que roman intacta encara avui en alguns racons de la nostra geografia.

El règim actuà contra persones amb noms i cognoms. En Benigne Rafart ha posat rostre a dos represaliats berguedans, Josep Montanyà i Estanislau Vivó, que van ser detinguts el 1958 per la col·laboració en una recollida de diners destinats a famílies d'obres de Barcelona. Al seminari de la Seu, en canvi, es vivien moments de revolta malgrat els temps que corrien. El Lluís Obiols ho explica amb pèls i senyals en un article que desmitifica l'església franquista com una organització immòbil i tancada.

El règim de Francisco Franco va actuar amb contundència contra tots els símbols que fessin, poca o molta, olor de catalanitat. Ho explica la Meritxell Prat en un article en què assenyala l'obsessió de demolir monuments i canviar els noms de tots els carrers de molts pobles i ciutats berguedans.

La frontera de Puigcerdà va ser una vegada més un punt de conflicte, però també d'oportunitats. Ho relata l'Oriol Mercadal en un article en què parla

que el tancament va beneficiar i perjudicar gairebé a parts iguals cerdans d'un i altre costat de la ratlla fronterera.

L'escola esdevingué una de les institucions on es va fomentar el que es deia la *Formación del Espíritu Nacional*, però també hi va haver comptades excepcions com a l'Institut de la Seu, on molts professors «sabien nedar i guardar la roba», en paraules de la que en fou alumna Sol Gasch.

A Bellver els militars foren omnipresents durant bona part dels anys cinquanta i seixanta. Això va trasbalsar el poble, que es va omplir de soldats de lleva, que van donar negoci i feina. Ho explica tot plegat en Marc Martínez en el seu article.

Al Berguedà el règim del general Franco va voler fer-se seus els èxits de la bona marxa de la indústria del carbó i del tèxtil. La Pilar Màrquez en dóna detalls i explica les dures condicions de treball dels joves berguedans, alguns dels quals preferien anar a gratar a la mina abans que anar a fer el servei militar. El Règim també va voler treure pit amb una visita a Catalunya amb parada al Berguedà. El juliol del 1966 el general va ser a Berga on va inaugurar oficialment el funicular que conduïa al santuari de Santa Maria de Queralt. La visita, tal com explica en Quirze Grifell, va servir

per condecorar el dictador amb la medalla d'or de la ciutat de Berga.

La proximitat amb Andorra de les comarques de l'àmbit del Cadí i el Pedraforca, va comportar que molta gent s'exiliés en el petit país pirinenc. Ho explica en Jordi Pasques per boca de l'alturgellenc Sergi Mas. Semblantment, Andorra també va servir per alleugerir la manca de productes que hi havia en aquesta banda de la frontera. En Guillem Lluch ha parlat amb un seguit de testimonis que anaven a Andorra i a la Cerdanya d'administració francesa a comprar tot allò que no hi havia a les nostres contrades, des de gots de Durex, a roba o despertadors.

Finalment, en Josep Noguera ens retorna a l'escola amb una article de la Salle berguedana. Explica amb detall la formació dels obrers que van fer els *Hermanos* que hi havia a la Pobla de Lillet, Gironella, Puig-reig i Berga.

Com ens passa sovint ens han mancat planes per explicar –ho tot. Tanmateix, no hem volgut passar per alt les bigues mestres que el franquisme va fer servir per adoctrinar la població: l'església, l'escola i l'exèrcit. En continuarem parlant, però hem volgut dedicar-hi un dossier especial perquè la temptació de l'oblit no es faci realitat 🇪🇸

Francisco Franco saludant des del balcó de l'Ajuntament de Berga, l'any 1966 // FOTO: Pérez de Rozas. PROCEDÈNCIA: Revista San Jorge.

No fer ni dir ni queixar-se

MOLTA GENT OPTÀ PER LA SUPERVIVÈNCIA DINS DEL RÈGIM I AQUESTA ACTITUD S'HA JUTJAT COM DE CONNIVÈNCIA; LA PREGUNTA ÉS SI DES DEL PRESENT PODEM JUTJAR ACTITUDS DEL PASSAT

Queralt Solé > TEXT

Molt sovint, en parlar o pensar en el franquisme, ens quedem en els primers anys. En uns anys foscos i molt durs, passats després d'una guerra sagnant de tres anys que afectà a tothom, independentment d'identificacions ideològiques o de si s'havia anat a lluitar al front o s'havia viscut a la rereguarda. Només se'n salvaren els victoriosos i, cal no oblidar-ho, potser a Catalunya alguns van vèncer a nivell particular, però com a catalans van perdre, igual que ho va fer el país.

Associem el franquisme amb una època fosca, de gana, privacions, repressió... i sobretot l'associem amb els anys quaranta i cinquanta, quan els temps, per a la majoria de la gent, foren els pitjors. I, a partir de finals dels anys cinquanta, malgrat continuar en una dictadura, malgrat que sabem i coneixem que no hi havia llibertat per a res i que el control continuava sent absolut, el primer enfocament que fem del període ja no és en la manca de llibertat ni en la impossibilitat de poder expressar-se en l'idioma que un desitgés ni en la mobilitat condicionada ni en el fet d'haver de parlar en veu baixa de certs temes o no poder reclamar res, absolutament res, sense el beneplàcit del règim, que continuava ben viu i controlant qualsevol acció o actitud que el pogués posar en dubte. No, el primer que ens ve al cap són unes carreteres que es començaren a omplir de cotxes

SEAT, uns pobles que per fi van tenir llum elèctrica i aigua corrent —i no tots— i la sensació que s'havia acabat el passar gana. I com que finalment, després de vint anys, vint anys!, del final de la Guerra, sembla que les persones malgrat no tenir drets —polítics, socials, laborals, de totes condicions— van tenint major capacitat econòmica, i els catalans malgrat no poder tenir identitat pròpia vivien millor que abans, no posem en primer pla que continuàvem vivint en una dictadura repressiva que continuava empresonant i reprimint, fins a la mort si calia, els qui s'hi oposaven.

Opció de supervivència. A partir dels anys cinquanta, després d'una duríssima repressió de tot tipus i condició durant els anys quaranta, de la qual gairebé cap família en va quedar impune, la gent ja havia après quelcom fonamental per poder sobreviure: no fer. No dir. No queixar-se. No demanar. No reclamar. La societat, en general, va optar per la supervivència; va optar per intentar avançar dins d'aquelles nefastes circumstàncies dictatorials, i en aquesta opció hi van implicar la família, sense parlar als fills del passat ni permetre que es qüestionés el seu present. I, en general, la gent fins als anys setanta, quan es començà a veure certa debilitat del règim, amb un dictador ancià i una Europa democràtica que anava agafant forma d'unitat política,

va optar per no actuar. Aleshores, i ara, s'ha jutjat aquesta actitud com de connivència amb el règim, però es poden valorar des del present les actituds del passat? Es poden valorar moralment, com a voltes es fa, si es va fer prou o es va fer poc davant la dictadura?

Com sempre i a tot arreu, als anys seixanta i setanta —i abans— no tothom va optar per callar, per sotmetre's al règim. Hi havia gent que, ni que fos íntimament, o en petits cercles socials, optaven per parlar en català, per parlar de política o per intercanviar informació o llibres que arribaven de l'estranger i que aquí estaven prohibits. Hi va haver altra gent que, també íntimament, van realitzar accions puntals de sabotatge actuant de forma antifranquista sense que mai ningú, o gairebé ningú, se n'adonés; només ells sabien què feien o com ho feien per enfrontar-se al règim, i alhora no posar-se en perill ells mateixos i les seves famílies. Altres van optar per fer el que podien dins les seves possibilitats: intentaven passar desapercebuts; i d'altres, pocs, van actuar contra la dictadura explícitament i pública, jugant-se la feina, la llibertat o la vida. Militant en partits o sindicats prohibits, i per tant en la clandestinitat; fent accions diverses per erosionar el règim, des de penjar cartells, adhesius, fer pintades, llançar fulls volants... fins a fer caixes de resistència o promovent accions col·lectives, per degastar i for-

çar un franquisme moribund a demostrar davant el món, una cara que volia dissimular, el fet que continuava sent una dictadura, que la gent vivia sota una sèrie de prohibicions i mancances i que quan ho considerava necessari, continuava executant.

Un miratge de llibertat. No és fàcil encarar-se a aquests anys, que semblen tan llunyans però que són tan propers. Manquen aproximacions historiogràfiques i de moltes altres disciplines, per intentar analitzar uns catalans que tenien ganes d'estirar l'estaca fins aconseguir tombar-la —com diu la cançó de Lluís Llach— però que alhora censuraven que es parlés de política a taula, o que els seus fills s'impliquessin en qualsevol moviment arriscat. Foren uns anys pròspers econòmicament i molt diferents als anys quaranta i cinquanta. La dictadura persistia, era sempre present, però malgrat mantenir la societat en tensió i amb por, no l'acabava d'ofegar i la feia viure en un miratge de llibertat. I, constantment, li recordava a la gent que s'havia viscut una Guerra de tres anys, que havia estat una tragèdia, i que aquesta havia estat nefasta per al país: intentava fer creure que el cop d'estat havia estat necessari. Quan els calia treien el fantasma d'una Segona República, que, al seu parer, no havia funcionat; la desunió de l'estat o el dimoni del comunisme internacional. I devia ser un bon fantasma perquè el 23 de febrer del 1981, encara hi va haver uns quants militars que van atrevir-se a fer un cop d'estat, pensant que aquests espectres realment tornaven. La dictadura devia haver estat molt dura, i el seu record també, perquè amb l'intent de cop d'estat també hi va haver molta gent, que havia lluitat per l'arribada de la democràcia, que van començar a cremar papers i a fer les maletes 📁.

A l'esquerra, l'Estantislau Vivó i, a la dreta, el Josep Montanyà.

Tres dies a la presó

ELS BERGUEDANS JOSEP MONTANYÀ I ESTANISLAU VIVÓ VAN SER DETINGUTS, EL 1958, PER COL·LABORAR EN UNA RECOLLIDA DE DINERS DESTINATS A FAMÍLIES D'OBRERS DE BARCELONA

Benigne Rafart > TEXT // Ramon Vilalta > FOTOGRAFIA

Els dos protagonistes d'aquesta història són Josep Montanyà i Boixader (Berga, 1928) i Estanislau Vivó i Serra (Berga, 1930). El primer ha desenvolupat la seva vida professional a la sucursal berguedana del Banco Popular Español; el segon, a la central tèrmica de Cercs com a tècnic elèctric. Montanyà participa activament, de dècades ençà, en la vida cultural berguedana, des del teatre fins als escrits d'opinió a *Regió7*, alguns aplegats al llibre *Cròniques berguedanes* –Columna l'Albí, 2000. Els dos, Montanyà i Vivó, han pertangut, des dels inicis de la seva constitució a la comarca, al PSUC, posteriorment Iniciativa per Catalunya, formant part de les seves llistes municipals –Montanyà, a més, essent-ne regidor durant unes quantes legislatures– i al moviment sindical a través de Comissions Obreres. Però com el germen mateix del sindicat, els nostres dos homes van començar fa molts anys en els moviments de caire social que van néixer durant la dictadura, impulsats a l'empara de l'església catòlica.

Ens trobem els tres, un dia de primers d'octubre, en un establiment del passeig de la Pau de Berga, cap al migdia. Seiem en una de les taules. La conversa és com un viatge en el temps. Ho pot entendre, el jovent d'ara, que fa seixanta anys es podia anar a la presó per recollir diners per a uns vaguistes? Els dos exposen fets, matisen, afegixen dades.

Els fets, que el relat fa reviure al voltant d'una Coca-cola, una cervesa i un cafè apassionen els nostres informants. Em sembla que algú, a les taules del costat, també segueix dissimuladament el fil de la inusual conversa.

El fet que tractarem en aquestes ratlles és la seva detenció, el 23 de juny del 1958, per haver col·laborat en una recollida de diners, destinats a les famílies d'uns obrers empresonats acusats d'haver organitzat unes vagues. Però, encara que sigui inversemblant, el mòbil que va provocar la detenció van ser els problemes interns entre els dos propietaris, Climent Cabanas, anomenat el Visó, i Jaume Riba, d'una fàbrica tèxtil d'uns quants telers situada al carrer Cervantes de Berga. El cas és que els copropietaris es van separar. Cabanas era el gendre de Lluís Lucaya, interventor del Banc Popular, on també treballava Josep Montanyà.

Estanislau Vivó recorda com es van fer servir els antecedents polítics d'un familiar d'un dels empresaris enfrontats: «Riba, secretari local de la Falange i tinent d'alcalde amb Joan Noguera, va dir al seu contrincant, Cabanas, que si no retirava el plet trauria a la llum coses del passat del seu sogre, Lucaya, que havia pertangut a la UGT i al PSUC de Cervera, i va venir a treballar a Berga exiliat: va tenir sort que el seu germà era molt catòlic i va aconseguir que no el fessin fora del banc. Però van dir que

no podia seguir a Cervera, i el van traslladar al Banc Popular de Berga.»

5.000 pessetes, a Berga. Montanyà s'afegeix al relat, introduint un altre dels protagonistes de la història a la narració: «Al barri del Bon Pastor de Barcelona, que llavors era un suburbi, hi havia de rector un capellà, un sant baró i molt social, mossèn Cortinas. A la primavera d'aquell any, 1958, hi havia hagut unes vagues, il·legals com totes en aquella època, a Barcelona. La policia va detenir i portar a la presó els organitzadors i les seves famílies es van quedar sense mitjans de subsistència. Mossèn Cortinas va organitzar una capta a través dels ambients d'església on hi havia gent amb inquietuds socials, l'HOAC i la JOC, per poder lliurar diners a les famílies d'aquests empresonats. A Berga, a través de l'HOAC, es van recollir unes 5.000 pessetes, que se li van enviar. Això va respirar no sé per on –diu com despistat–, aquí a Berga, i van pujar uns policies que em van interrogar. Els vaig dir que sí, que havíem fet la col·lecta de manera altruista.»

En un altre moment de la conversa surt un aclariment sobre per on 'va respirar' el fet: «Al banc hi treballava una persona, un falangista de Berga, que participava en les reunions setmanals del Comité Local del Movimiento, cada divendres a la botiga de l'alcalde Noguera, i aquell dia va portar-hi la nova

que al banc s'havia fet una capta per a uns vaguistes de Barcelona, que era una cosa il·legal... El cas els va anar bé per embolicar-hi el Visó, que també hi havia contribuït amb una aportació.»

Ara és l'Estantislau qui afegeix: «Les raons entre els dos fabricants van venir per interessos econòmics. Com que el Lucaya era desterrat a Berga i tenia una filla casada amb un de cal Visó, el Riba va veure que podia atacar el seu contrincant acusant-lo de roig.»

Els van detenir el 23 de juny, vigília de Sant Joan. Sobre les circumstàncies de la detenció, Vivó recorda que en aquella època treballava a l'ajuntament, a l'oficina —una garita— dels burots que hi havia al carrer del Roser, on feien pagar l'arbitri sobre el trànsit de mercaderies conegut pel nom espanyol de *fielato*. «S'acostaven les vacances, i em van cri-

dar a l'ajuntament, em pensava que per això. Arribo allà i em trobo la policia i que ja tenien el Lucaya a dins... A la presó, hi vam estar tres dies. Era on hi ha la policia local, als baixos de l'hospital vell, al cantó del Vall. Hi havia unes reixes... Al Lucaya, li van dir: 'A qui has entregat els cèntims?' ell els contesta que al Montanyà. 'I tu?' li demanen al Montanyà, i ell contesta 'al Vivó', que era el tresorer. Vam haver de justificar totes les quantitats de la recollida de diners i en quedava una de pendent, 200 pessetes. Li vaig dir al policia: 'Ponga que los he puesto yo, porque hay en el grupo una organización de donantes de sangre' i en aquella època les donacions de sang es pagaven. El Pallarès els ho va explicar: 'Tenemos en el grupo una cosa que no entenderán: donantes de sangre'. Aquell home es va posar fet

una fúria: '¿Ustedes dan sangre? ¡Pues nosotros, la vida hemos dado!'

Estantislau Vivó, el dia de la detenció, era casat i tenia un fill de pocs mesos. Josep Montanyà encara festejava. «A la meua promesa li van dir 'Al teu xicot l'han tancat a la presó'. Ella els va contestar 'Esteu de broma?'. I els altres 'Sí que hi és, no és cap broma, és veritat...'

Les detencions i interrogatoris van ser duts a terme per dos membres de la brigada político-social vinguts de Barcelona. Van venir dues vegades a Berga. La primera, van fer interrogacions sobre què havia passat; al cap de quinze dies, van tornar a pujar i van practicar les detencions.

L'endemà de la detenció era festa. A la placeta de l'hospital s'hi van concentrar nombroses persones que anaven a

L'Estantislau Vivó i el Josep Montanyà, a la porta de la presó on van estar tancats tres dies, l'any 1958.

Militars per tot arreu

DURANT LA POSTGUERRA BELLVER ESTAVA OCUPADA PELS MILITARS; ELS OFICIALS VETLLAVEN PERQUÈ TOTHOM COMPLÍS AMB EL NOU ORDRE ESTABLERT

Marc Martínez > TEXT

És sobradament conegut que l'Església, els militars i la Falange, van ser els principals executors del poder real durant els anys de postguerra, immediatament després de la finalització de la Guerra Civil espanyola. Un poder fonamentat en una dura repressió envers els perdedors del conflicte. El poder militar se sentia victoriós, després de pràcticament tres anys de guerra fratricida. L'exèrcit del general Franco es va convertir en el garant de la instauració de la dictadura.

La Cerdanya, com a comarca fronterera i amb la Segona Guerra Mundial

de teló de fons, no va quedar exempta de la resta del país, tot el contrari: la comarca, l'any 39 i durant els anys 40, es convertí en un veritable fortí militar. Braulio Caballero Sánchez, veí de Nas, de 89 anys, va arribar com a soldat l'any 1943 i així ho descriu: «Hi havia militars a Balltarga, Puigcerdà, Isòvol, Alp, Queixans, Montellà... per tot arreu!». Durant uns mesos, va estar voltant amb el seu batalló per tota la Cerdanya i recorda la imatge pintoresca de Bellver envaït literalment per soldats: «N'era ple! La pujada de l'Alay era

plena, al *puesto* on ara hi ha la peixateria, davant l'església de Coborriu, per aquells prats de Talló... Érem diferents batallons, jo era d'artilleria. A la plaça Major, sota els porxos, hi havia les cuines i ens posàvem a menjar asseguts per aquelles escales». Recorda el Braulio, que també l'impressionà veure com a l'església romànica de Talló els soldats feien foc «ben bé al mig; hi cremaven de tot per escalfar-se!». Encara avui està sorprès d'aquell fet.

Però els soldats de lleva com el Braulio només feien instrucció i

Un grup de soldats a la plaça del Portal de Bellver de Cerdanya, a la dècada dels 40 // PROCEDÈNCIA: Arxiu Comarcal de la Cerdanya. Fons Bonaventura Mixela.

Una altra de les funcions d'aquells militars va ser la seva obsessió en contra de la llengua catalana, i en aquest sentit es van donar unes ordres ben clares per tal que els responsables municipals fessin desaparèixer de l'espai públic qualsevol cartell escrit en català «...*en el plazo de 48 horas –terminando a las 12 horas del próximo viernes– desaparezcán letreros o anuncios, tanto oficiales como particulares que están escritos en la lengua*

De tots colors! Totes aquestes iniciatives castrenses havien de tenir el seu impacte sobre la població. De fet, només cal imaginar quina cara deuen posar els bellverencs en veure com en qüestió de mesos quedaven absolutament ocupats militarment. Els veïns, evidentment, no gosaven fer moviments fora de la rectitud militar. Així, per exemple, el 19 de maig, no els va quedar més remei que assistir a un nou espectacle. Aquest dia fou decretat festa nacional perquè a les grans ciutats d'Espanya, i sobretot a Madrid, se celebrés El desfilé de la victòria que havia de representar a la capital de l'estat l'entrada oficial de les tropes franquistes. A Bellver, el comandant militar de la plaça, com no podia ser d'altra manera, anava a voler fer una des-

Però, a banda dels aspectes més repressius d'aquella època grisa que patia tot el país, els soldats que havien de passar tants anys fent el servei militar —alguns entre guerra i mili més de 7 anys!—, van optar per fer el que sempre han fet els soldats: divertir-se. Això

En Braulio Caballero Sánchez, en una foto de quan feia el servei militar.

Sense aire

EL TANCAMENT DE LA FRONTERA Cerdana VA SER UNA RECLUSIÓ FORÇOSA, PERÒ VA BENEFICIAR I PERJUDICAR A PARTS IGUALS

Oriol Mercadal > TEXT // Emili Giménez > FOTOGRAFIA

A partir de la Primera Guerra Mundial, a Cerdanya es produí un major control de les fronteres polítiques i una reglamentació més estricta de la documentació personal. Tanmateix no seria fins a la Guerra Civil i a la postguerra que el bàndol nacional, i en especial el posterior franquisme, hi afegirien una fèrria regulació física de la frontera, per tal d'impedir que qualsevol persona la creués sense la corresponent autorització, o a través de la multitud de petits passos il·legals existents. Amb això es fixava un ordre simbòlic, moral i polític, que arribaria al seu punt culminant amb el tancament de la frontera entre el 19 de setembre de 1936 i el 10 de febrer de 1948.

«Tancada la frontera, ja no teníem vida», així de contundent es mostrà l'Àngela López Massana, l'Angelita per als puigcerdanencs, quan li vam demanar sobre què va significar per als cerdans aquest fet. No obstant, de seguida rectifica: «Però el fet que es quedés aquí l'exèrcit, ens va donar molts diners a guanyar; un coronel deia que un milió de pessetes al mes, i això era una fortuna aleshores!». I és que, en aquest país de frontera, tant els militars com els emigrants no feien com ara amb els diners, que envien a casa seva de seguida i lluny, sinó que se'ls gastaven als comerços i les tavernes de la vila. Entre les més freqüentades, la de cal Vi Salat, el Padreny, situ-

ada on ara és el Charles, pel costat del carreró, i cal Jep del Vi, on avui trobem el San Remo. D'altra banda, en Josep Viladesau explica que, com que els soldats eren majoritàriament catalans, les seves famílies ho tenien més fàcil per venir-los a veure, s'hi estaven uns dies i també feien *gasto*. A tall d'anècdota, diu que a l'hivern, quan baixaven a dinar a la caserna del passeig 10 d'Abril, des de la rodalia de l'estany, per tal d'escurçar camí hi travessaven per damunt, quan era ben gelat.

Joies jueves. Una informant, que vol restar en l'anonimat, recorda: «La gent d'esquerres va haver de marxar, si no

acabaven a la garjola, mentre que els de dretes o els que es canviaren oportunament de camisa es van fer immensament rics. I és que les comunitats petites es mouen per l'enveja i els *gelos*». Els ramaders, en tenir un permís de pas freqüent, i com que representava que en general eren bona gent, tot sovint aprofitaven per passar mercaderies. «Però un bon grapat de fortunes cerdanes –ens comenta– s'iniciaren en el moment en què els seus actuals propietaris decidiren fer de passadors, i moltes joies van sortir dels jueus. Un dia vaig veure una dona que en duia una amb una estrella de David i vaig pensar... no cal que em diguis d'on vénis!»

La frontera l'obriren puntualment en el moment dels bombardeigs, però el pas fou caòtic, perquè un aiguat es va endur el pont internacional i la gent es va veure obligada a passar pel riu amb els nens a collibè. «Feia un fred que pelava, perquè el primer bombardeig va ser al gener» –comenta l'Angelita. Un cop tancada la frontera, si tenies propietats al costat francès o els cerdans d'allà a la banda espanyola, no podies controlar-les, ni fer pagar els llogaters ni res de res, de manera que moltes d'aquestes situacions irregulars no es van poder resoldre d'immediat, i es va haver de fer pels tribunals, un cop acabada la darrera guerra mundial. Ella, malgrat tenir els oncles a Er, com aquest poblet era massa a prop

Salconduit especial de frontera, de l'any 1955, a nom d'Àngela López.
PROCEDÈNCIA: Àngela López.

del conflicte, del 23 de gener de 1937 a la fi de la Guerra es va veure obligada a marxar a Prada de Conflent i a Perpinyà. El més dolorós fou l'obligada separació dels pares: la mare hagué de restar a la vila per tal de no perdre la casa, i el pare, oficial de presons destinat a Orense, morí allà amb només 38 anys.

L'Àngela López, l'Angelita, a la fita fronterera de la Tor de Querol.

Fins i tot el tràmit de la mort era complicat a l'espai fronterer, i molt més al cerdà, perquè el difunt sovint havia de ser enterrat a l'altre costat de la ratlla i gairebé sempre tenia família a banda i banda. Tanmateix, el principal obstacle no era aquest, sinó una llei que prohibia traspasar-la amb el cadàver i, està clar,

aleshores anar a voltar per l'Empordà era molt llarg i costós. De manera que la gent se les enginyava per escapolir-se i travessar la frontera pels diversos passos transitables, especialment per Iravals, la Vinyola, Rigolisa i la torre d'en Gelbert. Però aquesta ridícula i penosa situació va arribar al seu moment àlgid amb el tancament de la frontera, moment en què, fins i tot, es proclamà la prohibició d'anar a l'enterrament d'un parent, per proper que fos: «Ja el veuràs l'any que ve al cementiri», et deien. No obstant, sembla que amb el temps la policia faria una mica els ulls grossos, sobretot a determinades persones o famílies. I de fet, «els cerdans d'antic i senzills, que coneixien tots els camins i caminets, i sobretot els que no mostraven una clara implicació o identificació política, passaven la frontera amb una certa facilitat per anar a veure la família i les seves propietats.»

Conviure amb la guerra. En Josep Viladesau, que es defineix a si mateix com «un puigcerdanenc d'abans i després del part», perquè circumstancialment va néixer a Hostalric, sempre ha estat lligat a Cerdanya. No recorda gens els primers anys del tancament, atès que el seu pare havia arribat el 1925 per fer de mestre; onze anys després es va veure obligat a marxar, amb la família, en perillar la seva vida. Aleshores l'inspector d'ensenyament el destinà a Portbou, però en ser bombardejades les escoles hagué de traslladar-se a Calonge, d'on era fill i on restaria fins a la caiguda de Barcelona, per tornar de seguida a Cerdanya. Per contra, l'Angelita sí té frescos els dies en què els republicans van construir un refugi al mig de la plaça de Cabrinetty, per protegir-se dels bombardeigs, però en resultar petit, part de la gent va haver de córrer a cercar altres emplaçaments, com les seves cosines, que ho feren al mas dels Estornells. Aleshores el cinema

Amb el cafè a l'entrecuix

DURANT LA DICTADURA FRANQUISTA, LES BOTIGUES DE LA GUINGUETA I D'ANDORRA VAN PERMETRE DISPOSAR DE PRODUCTES QUE AQUÍ NO ES PODIEN TROBAR

Guillem Lluch > TEXT // Xavier Llongueras > FOTOGRAFIA

L'any 1948 es va obrir la frontera entre Espanya i França i això, en una Cerdanya, oprimida per la dictadura franquista i amb una gran dificultat per accedir a determinats productes, va suposar una forta entrada d'aire fresc. La principal avinguda de la Guingueta d'Ix es va convertir en l'aparador de tots aquells productes que a Espanya no es podien trobar, o que es venien a un preu molt més car. Durant els llargs anys de la dictadura franquista, el pas de catalans i especialment de cerdans del sud cap a les botigues de la Guingueta d'Ix va generar molta vida, i també moltes anècdotes a la zona de la duana de Puigcerdà.

La Carme Grau i la Joana Armengou han regentat tota la vida dues botigues de queviures a l'avinguda del Segre de Puigcerdà, pocs metres abans de la fron-

tera francesa, i aquest magnífic aparador les ha convertit en testimonis excepcionals d'aquells anys en què la frontera del riu Raïr separava dos mons. Els plats i els gots de Duralux, les safates de Pírex per cuinar al forn o les mitges i la roba de niló, recorden totes dues, eren productes impossibles de trobar a Puigcerdà, però que abundaven a les modernes botigues de la Guingueta d'Ix.

La fira de la Guingueta. Les vaixelles de Duralux eren més bones i no es trencaven i això les va fer molt populars entre la clientela espanyola. Tot i que l'afluència de compradors a les botigues franceses era habitual, un dels dies que se'n veien més era per la fira, quan la Guingueta s'omplia de cerdans del sud a la caça de tots aquells productes que no

podien trobar a Puigcerdà. Aquell dia, recorden la Carme i la Joana, els duaners acostumaven a fer els ulls grossos, i no eren tan estrictes a l'hora de controlar allò que la gent havia comprat.

En Quico Armengol ja està jubilat, però segueix baixant, gairebé a diari, a vigilar que tot vagi bé a la benzinera que ell mateix va obrir als anys setanta, just al costat de la duana espanyola. La seva relació amb el barri de la frontera, però, li ve de molt abans, ja que a pocs metres de la benzinera els seus avis hi tenien la casa pairal, on ell va passar gairebé tots els estius de la seva infància. Una de les coses que més recorda en Quico és el pas de cafè: «França tenia les seves colònies a l'Àfrica i obtenia un cafè més bo i més barat que el que es podia trobar a Espanya», explica. Just passat el pont

La Carme Grau i la Joana Armengou al pont del riu Raïr que fa de frontera entre Espanya i França.

Internacional hi havia els Magatzems Catalans, on en Quico recorda que hi torraven cafè a diari i la olor arribava ben bé fins a les primeres cases de Puigcerdà, i es convertia així en el millor reclam per creuar el pont sobre el Raïr. Al principi d'obrir la frontera es podia passar cafè cada dia de forma legal. Després, es va limitar a dos dies per setmana, i més tard, només se'n va permetre passar mig quilo un sol dia a la setmana.

Va ser aleshores quan les estratègies per passar més cafè del compte es van aguditzar i els vestits de les dones es van convertir en un dels principals amagatalls per transportar-lo. L'encarregada de comprovar que sota els vestits no hi hagués res sospitosos era la matrona de la Guàrdia Civil, i era ben conegut que, a l'hora de palpar, era menys estricta si es tractava de la dona d'algun guàrdia civil destinat a la comarca.

De cafè, recorden la Carme i la Joana, n'havia passat gairebé tothom, fins i tot elles, quan eren petites. Recorden que un cop passada la duana pujaven cap al poble i el venien en un establiment del carrer Major. Des d'allà, era des d'on es distribuïa el cafè, ja en territori espanyol, i en Quico recorda que molts quilos acabaven baixant cap a Barcelona amb tren, amagats sota el terra dels vagons. Era un negoci en què hi guanyava tothom, els revisors i el personal del tren, però també algun guàrdia civil. El transport per tren era més segur que per carretera, recorda en Quico, ja que només entre Puigcerdà i Ribes et podies trobar tres controls.

Els productes selectes francesos també van tenir la seva sortida entre la clientela espanyola. Quan van començar a pujar famílies adinerades a passar les vacances al golf, les botigues de la Guingueta d'Ix dedicades a la venda de perfums, xampany, foie, conyac o fins i tot porcellana de Limoges es van con-

vertir en importants punts d'abastiment per a la classe alta barcelonina. La botiga de productes selectes més important, recorda en Quico, era cal Pateau, mentre que, de perfumeries, n'hi van arribar a haver tres. Durant molts anys, aquesta classe adinerada també va creuar la frontera de la Guingueta d'Ix per fer un altre tipus de consum. «A les sessions del cinema de Font-Romeu, on es projectaven pel·lícules prohibides pel règim, ja fos pel seu contingut eròtic com polític, era més fàcil escoltar-hi gent parlant en castellà que no pas en francès», assegura en Quico.

Un hort ple de despertadors. Viure entre la ratlla fronterera i el control duaner de la Guàrdia Civil, havia comportat més d'un maldecap a les famílies que regentaven els comerços de l'avinguda del Segre de Puigcerdà, i no tan sols pel fet d'haver d'ensenyar el maleter del cotxe cada cop que es volia sortir de casa. La Carme recorda especialment un episodi on aquesta proximitat amb França va posar en problemes la seva família. A principis dels anys cinquanta, a la Guingueta, van arribar uns despertadors suïssos que van tenir força èxit, i un cop uns carrabiners espanyols en van intentar entrar uns quants d'amagat. Quan acabaven de passar la frontera, ja en territori espanyol, van tenir por que els enxampessin, i els van llençar a l'hort

de casa de la Carme. Quan la Guàrdia Civil els va descobrir, van interrogar la seva família perquè confessessin d'on els havien tret o qui els els havia donat. Finalment, van haver d'acabar pagant una multa, tot i que no hi havien tingut res a veure.

A Cerdanya, la frontera és molt permeable, i això va ajudar força a l'hora de passar productes i béns difícils d'amagar a la duana, com ara maquinària agrícola o fins i tot bestiar. Als anys seixanta, a França hi sobrava bestiar, mentre que aquí en faltava, recorda en Quico. És per això que no era estrany veure com les vaques que un dia pasturaven als prats de la Guingueta, de Palau o d'Oceja, en territori francès, l'endemà havien creuat misteriosament als prats d'Age o de Vilallobent sense que la policia fronterera se n'hagués adonat. Amb la maquinària agrícola, mentrestant, passava el mateix. «Aquí no teníem màquines de girar i tallar herba, mentre que a França sí que n'hi havia», recorda en Quico, que afegeix que «l'encarregat de fer-les passar a Espanya a través dels prats de la frontera era el Martí de la Guingueta d'Ix, el representant de la marca.»

Els animals, en aquest cas els porcs, van protagonitzar un altre dels episodis més recordats per la Carme, la Joana i el Quico. Als anys seixanta, a Espanya hi va haver una pesta porcina, l'anomenada pesta africana, i els duaners francesos

La duana de Puigcerdà, als anys cinquanta // PROCEDÈNCIA: Arxiu Històric Comarcal de Puigcerdà.

«Hábleme usted en cristiano!»

AL BERGUEDÀ, COM ARREU, ES VAN CANVIAR EL NOM DELS CARRERS, ES VAN FER DESAPARÈIXER MONUMENTS I ES VA PROHIBIR EL CATALÀ

Meritxell Prat > TEXT // Marta Pich > FOTOGRAFIA

«Vaig prometre que mai més tornaria a parlar el castellà. Només canvio d'idioma quan algú realment no m'entén i m'ho demana». Qui parla és Joan Moré, de Bagà. «No sé escriure en català i em fa vergonya, és una cosa que porto clavada a dins». Amb 69 anys no ha perdut l'esperit catalanista i recorda emocionat les conseqüències de pertànyer a una família d'esquerres durant el franquisme. «A casa escoltàvem la Pirenaica i una vegada la meva germana, a l'escola, ho explicava a les amigues. Per sort la senyora Maria, la mestra, se'n va adonar i el seu home, el senyor Joan, va venir a casa a avisar el pare perquè anés amb compte», explica,

recordant que al seu pare se'l van endur a la plaça de toros de Manresa i després a Igualada on va patir la violència física de la repressió.

A Bagà, com a molts altres pobles, el franquisme va comportar canvis en el dia a dia. La llengua catalana estava relegada a l'àmbit privat. «Entre nosaltres parlàvem el català, però quan havíem d'anar a l'ajuntament o a la Guàrdia Civil havies de parlar el castellà i si no et deien: *'Hábleme usted en cristiano!*», explica Joan Cabra, baganès de 90 anys. Com Joan Moré, recorda molt bé la repressió en què es vivia. «Anaves al cine i a la mitja part havies de cantar el *Cara al sol*

i al final quedar-te a mirar el No-Do», recorda. Però el control a la població també arribava d'altres maneres. Cabra feia de forner i assegura que la Guàrdia Civil anava a la seva botiga i s'enduia el pa «quasi regalat». Ara bé, si hi ha algú que es recorda bé al poble és el cabo Bello. Tothom el temia i la gent de més edat consultada, explica que quan tenia un mal dia clavava pallisses al primer que se li posava al davant. «A la meva mare, li va tirar una coça quan estava embarassada de mi», recorda Joan Moré.

Símbols fora. Cabra i Moré són dos testimonis d'uns anys marcats per l'obses-

El Joan Moré, de Bagà, recorda que quan anava al cinema havia de cantar el 'Cara al sol'.

sió del règim franquista d'eliminar qualsevol vestigi de catalanitat. Les mesures per aconseguir-ho eren diverses. Com recullen molts historiadors, a mesura que les tropes nacionals s'apoderaven de territoris, una de les primeres mesures que s'adoptaven era el canvi de nom de les places i carrers que tinguessin alguna connotació catalanista. Josep Benet en fa un extens recull d'exemples al llibre *L'intent franquista de genocidi cultural contra Catalunya*. I el Berguedà no va ser una excepció. A Bagà, l'actual plaça Catalunya es deia *Plaza de España* i no va ser fins a l'arribada de la democràcia que se li va canviar el nom, de la mateixa manera que se'n van catalanitzar molts d'altres.

A Berga, les actes dels plens de l'Ajuntament dels anys 39 i 40 recullen també aquesta pràctica. En el document del 2 de febrer del 1939, data d'entrada de les tropes nacionals a la capital berguedana, es pot llegir: «*Como homenaje a todo el ejército liberador i teniendo en cuenta que la fuerzas de regulares de Allucemas fueron las primeras en efectuar su entrada en esta ciudad, se acuerda dar el nombre de dicha unidad a la antigua plaza de la Generalitat de Cataluña*». Un any més tard, en l'acte del 20 de juliol de 1940 es recull l'acord de canviar els noms de carrers i places que siguin «*poco gratos a la nuevas orientaciones del Movimiento*». La proposta s'acompanya de la llista de noms. El carrer Fabra es proposa anomenar-lo *Grupo escolar*, el carrer Democràcia transformar-lo en *travesía de la Piedad* o que el carrer Prat de la Riba fos *calle Ángeles*. L'obsessió per fer desaparèixer la simbologia del Principat, va fer que també es retiressin de la ciutat l'estàtua a Rafael de Casanova i el bust de Prat de la Riba. El primer alcalde de la ciutat en l'era democràtica, Jaume Farguell, i el seu equip de govern local, van ser els encarregats de desfer els canvis. «Una de les primeres coses que vam acordar va ser canviar els noms de tots

aquells carrers que tinguessin relació amb el franquisme», destaca. Així, el carrer Dos de febrer es va convertir en Onze de setembre, l'avinguda José Antonio va passar a dir-se passeig de les Estases, l'avinguda Generalísimo és l'actual passeig de la Indústria i el carrer del general Moscardó es va canviar per Pla de l'Alemanya. El primer any de mandat també es va enderrocar el monument als caiguts que presidia el passeig de la Indústria, i el segon any es van retornar al seu lloc les imatges de Rafel de Casanova i de Prat de la Riba.

La prohibició dels símbols va fer desaparèixer, també, la senyera de les institucions. I si algú s'atrevia a treure-la les conseqüències eren nefastes, com les que va viure Joan Moré, a Montserrat, durant una trobada d'esbarts, els anys seixanta, en la qual va participar l'Esbart Cadí de Bagà. «Als balladors ens van donar roses grogues i vermelles i les havíem d'anar col·locant en una circumferència. A mesura que va anar passant la gent es van formar les quatre barres i quan en un moment de l'acte es va alçar la insígnia, els requetès, que estaven allí reunits, van començar a llançar trets a l'aire. Finalment, va intervenir el pare Escarré, perquè no es fes mal ningú ni s'ataqués la insígnia». Moré, però, també va patir en la pròpia pell la repressió. A finals del franquisme, coincidint amb la festivitat de Santa Bàrbara, es va organitzar un ball a Bagà: «Jo repartia banderoles amb la senyera entre la gent i em va agafar la Guàrdia Civil i em va portar a comissaria. Em va demanar per què ho feia i quan els vaig dir que era la meua bandera em van picar.»

El cas del pi. El símbol nacionalista per excel·lència del Berguedà és el Pi de les Tres Branques. Tal

com recull Ramon Felipó en el llibre *Mossèn Cinto i el Pi de les Tres Branques*, l'arbre serveix per vindicar la unitat dels Països Catalans, i si no fos pel poema de Verdaguier «el pi mai hauria assolit la projecció política, literària i llegendària que actualment té. Va transformar el que només era un arbre singular de Catalunya en un dels símbols del catalanisme.»

El pi es va escapar del embats del franquisme. La Diada no se celebrava, però tal com apunta Jaume Farguell, «les connotacions religioses, representa la Santíssima Trinitat», haurien ajudat que el règim no l'ataqués com a element simbòlic. Amb tot, l'any 1980, des de l'Ajuntament de Berga, es va recuperar la Diada nacionalista al Pi i es va aconseguir reunir, al seu voltant, tot el ventall de representants polítics del catalanisme, «tant els d'esquerra com els de dretes», remarca Farguell, que assegura que allí «tothom s'hi sentia representat i cadascú feia el discurs que volia». Una Diada que amb els anys ha anat evolucionant, i que cada any reuneix els catalanistes al voltant del pi vell, ja mort, i també del pi jove, que amb les seves tres branques manté ben viu el simbolisme.

Un operari canviant una placa d'una plaça de Bagà, a finals dels anys 80.
PROCEDÈNCIA: Arxiu Francesc Caballé.

M5

Volta Ciclista Sant Roc al seu pas per davant de les Escoles Velles de Bellver de Cerdanya

DATA: DÈCADA DE 1950

AUTOR: BONAVENTURA ISERN, NEN MIXELA

PROCEDÈNCIA: FONS MIXELA. ARX

M6

Cursa ciclista amb la meta davant de l'estany de Puigcerdà. Vegeu l'irreconeixible carrer Pons i Gasch des del costat de la Casa Gran

DATA: DÈCADA DE 1960

AUTOR: VICENÇ MIRA

PROCEDÈNCIA: FONS VICENÇ MIRA, ARXIU COMARCAL DE LA Cerdanya

PATRIMONI

MARC MARTÍNEZ > COORDINACIÓ

PATRIMONI ETNOLOGIA

De Sant Joan a Sant Miquel [pàg. 84-85]

LLUÍS OBIOLS I PEREARNAU [Adrall, 1985. Historiador]

PATRIMONI ARQUEOLOGIA

Sant Martí i Sant Serni de Vilavedra [pàg. 86-87]

SARA ALIAGA [Barcelona, 1962. Arqueòloga i museòloga]. ORIOL MERCADAL [Barcelona, 1963. Arqueòleg, paleoantropòleg i museòleg]

PATRIMONI ART

El fris de les estacions, a Berga [pàg. 88-89]

JOSEP CARRERAS VILÀ [Berga, 1966. Arqueòleg]

PATRIMONI NISSAGUES

Una successió singular [pàg. 90-91]

JOSEP ESPUNYES [Peramola, 1942. Poeta, escriptor i lingüista]

PATRIMONI LLEGENDES

El llop [pàg. 92-93]

ENRIC QUÍLEZ [Puigcerdà, 1972. Informàtic]

PATRIMONI LLENGUA

Segar i batre [pàg. 94-95]

QUIRZE GRIFELL [Berga, 1956. Professor de llengua catalana i literatura]

PATRIMONI GASTRONOMIA

Pilotilles amb tela o mantellina [pàg. 96-97]

MARC MARTÍNEZ [Bellver, 1974. Treballador Social]

PATRIMONI FAUNA

L'àliga marcenca [pàg. 98-99]

JORDI DALMAU I AUSÀS [La Seu d'Urgell, 1972. Tècnic forestal i ornitòleg]

PATRIMONI FLORA

Plantes carnívores [pàg. 100-101]

PERE AYMERICH [Guardiola de Berguedà, 1963. Biòleg]

PATRIMONI PLANTES I REMEIS

El corner [pàg. 102-103]

JOAN MUNTANÉ [Alp, 1952. Farmacèutic]

Àliga marcenca
(*Circus gallicus*).

PATRIMONI ETNOLOGIA // Lluís Obiols i Perearnau > TEXT I FOTOGRAFIA

De Sant Joan a Sant Miquel

El nostre entorn és molt divers però si un element ens uneix segurament és la presència constant de la muntanya i la relació que les comunitats humanes del territori hi han tingut durant segles

El traçat de les carreteres actuals, resseguint els rius i travessant les planes de conreu de les valls, sovint ens fa oblidar la importància de l'alta muntanya, no només pels seus innegables valors paisatgístics, sinó també pels recursos econòmics que amaga. Quan veiem una imatge de muntanya, depenent del nostre punt de vista, hi podem apreciar la bellesa del paisatge, ens pot transmetre una sensació de pau i tranquil·litat, o podem veure-hi un escenari ideal per practicar esports diversos. Però, difícilment, serem conscients que tenim davant nostre una colla de recursos per a les nostres necessitats més bàsiques. És el que ens ha transmès el món industrialitzat i globalitzat, amb moltes coses bones, sens dubte, però que ens fa allunyar de la nostra realitat més propera.

Avui és molt fàcil transportar una gran varietat de productes arreu del món, però fins no fa pas tants anys, el transport de mercaderies era realment complex. Aquest fet va condicionar l'evolució econòmica durant segles, i va potenciar l'aprofitament exhaustiu de tots els recursos disponibles a l'entorn més proper. La muntanya és una enorme font de riquesa: materials de construcció – pedra, fusta, llosa, argila per fer teules i rajols, calç, guix...–, carbó, llenya, caça, bolets i fruits del bosc, energia hidràulica aprofitant els salts d'aigua... però, un dels recursos més importants i més aprofitats és, sens dubte, les pastures d'alta muntanya.

La diferència climàtica i de vegetació, en funció de l'alçada, és la que ha determinat una de les pràctiques més anti-

gues de la humanitat: la transhumància. Mentre a l'hivern, amb les muntanyes cobertes de neu, el bestiar aprofita les pastures de la terra plana, a l'estiu, mentre aquestes terres es conreen, el bestiar puja a les pastures de muntanya per aprofitar-ne l'herba fresca. Aquest cicle, estiu-hivern, va determinar una colla d'aspectes del nostre món. Les dates de les fires, a la primavera i a la tardor, coincidint amb el temps de pujar o de baixar el bestiar de la muntanya, no són pas casuals. I tampoc ho és l'extensa xarxa de camins ramaders, de cabaneres i de carrerades per on es desplaçaven les grans ramades de bestiar. Cap amunt, pels volts de Sant Joan, al juny; i cap avall per Sant Miquel, al setembre, abans que el gel i la neu es tornin a apoderar de les zones més altes.

Una vacada a les saleres del Ras d'Ars, amb l'omnipresent serra del Cadí de fons.

A la muntanya, s'hi portava pràcticament tot tipus de bestiar. Les mules i matxos eren segurament un dels 'productes' estrella, en un moment en què servien per tirar la fusta tallada al bosc i també com a extraordinaris animals de càrrega. Les rècules de mules, carregades de mercaderies, eren pràcticament l'únic mitjà de transport en un moment en què encara no havien arribat les carreteres ni els ferrocarrils. Però també hi havia bous i vaques. La toponímia encara en conserva el record, en indrets com la plaça dels Bovers, l'amorriador dels Bous, o els prats de la Mantega, racons arrecerats sota el Cadí. Segurament, però, el més nombrós i significatiu eren les grans ramades d'ovelles. Es formaven agrupant diferents ramats, marcant el bestiar amb pega bullent per poder-lo triar i retornar-lo als propietaris un cop passat l'estiu. Encara hi ha persones que recorden aquella línia interminable de color blanc que formaven les ramades quan pujaven o baixaven de la muntanya.

Mantenir un ramat a la muntanya també implicava una certa infraestructura. Les ovelles s'havien de tancar a la nit i s'havien de munyir. Els orris, aquests

complexos de pedra seca, amb la pleta on es tancava el bestiar, la munyidora i la cabana on dormien els pastors, i on elaboraven els reputats formatges d'ovella, han arribat més o menys conservats fins als nostres dies, encara que faci molts anys que ja no s'hi tanquin animals.

La preuada sal. Una altra necessitat del bestiar durant l'estiu era la sal. Les pastures de muntanya, per les seves característiques, fan necessari aquest complement alimentari per als animals. Des de les mines de Cardona, a través d'una gran xarxa de 'camins cardoners', la sal es distribuïa arreu del país. I, si ens fixem, en el Tractat dels Pirineus, que va establir una frontera en un punt on mai abans hi havia estat, ens adonarem que, precisament, la sal va ser el detonant d'una revolta a les comarques del nord de Catalunya, que es van veure obligades a consumir la sal que els proporcionaven les autoritats franceses, més cara i de menys qualitat que la de Cardona. A més, bona part dels traginers d'aquelles comarques, que es guanyaven la vida anant a buscar sal a Cardona, es van quedar sense feina, perquè amb la

frontera que els monarques els havien imposat al mig del seu trajecte, aquell comerç que havien fet durant segles va passar a considerar-se contraban. Encara avui, voltant per la muntanya, podem veure les saleres, les pedres on es posa la sal per al bestiar, descalçades a tot volt per les peülles dels animals que van engormandits a llepar-la.

Per entendre la importància de les pastures pot ser interessant conèixer els tractats anomenats de lligues i de patzerries. Aquests acords es produïen entre els representants de valls frontereres arreu del Pirineu i servien per garantir la pau, el bon veïnatge, per protegir el comerç i per regular els drets de pastura del bestiar que, evidentment, no entén de fronteres. Ara, que parlem tant de fenòmens transfronterers, potser ens hauríem de fixar més en què feien ja fa segles els nostres avantpassats, al marge de les fronteres i dels estats, relacionant-se amb els seus veïns de l'altre costat de les collades.

Avui, el poc bestiar que puja a la muntanya a l'estiu, ho fa en camions, i molts dels camins transhumants, per on s'havia transitat durant segles, s'acaben de perdre 🐑.

Un ramat al Goleró, aprofitant les pastures d'estiu, a la carena del Cadí.

una mirada en el paisatge

ALBERT VILLARÓ TEXT

XAVIER LLONGUERAS FOTOGRAFIA

Paradís perdut

Al principi hi havia el sediment. La terra de les muntanyes cerdanes i baridanes que, arrossegada per la pluja i pel corrent de Segre, trobava davant de la façana de llevant de la Seu un espai propici per a la calma i el repòs. Formava allà una illa de límits imprecisos i variables, terra fertilíssima, Mesopotàmia dins de Mesopotàmia, a un cop de roc de la ciutat, a la qual s'hi accedia per una palanqueta de fusta sobre un dels brancals del riu, davant mateix de les escales, que, en un temps aliè a les susceptibilitats de la correcció política, en dèiem dels Gitanos, senzillament perquè a dalt hi vivien gitanos. Era un territori salvatge, fora de la llei, sense documents de propietat, ni vendes a carta de gràcia, ni censals, ni violaris, ni hipoteques. Cap notari no s'atrevia a escripturar un país tan mòbil, tan inconstant; cap agrimensor gosava dibuixar-ne els límits i les parcel·les, perquè per definició eren estantissos, volàtils. D'aquella partida se'n deia el Salit, terra de salzes, i els urgellencs sembla que hi tenien un dret difús d'aprofitament, gentilesa del senyor bisbe,

que els deixava aprofitar la llenya i hi permetia la pastura. I, tanmateix, la bona gent de la Seu s'hi entestava a fer-hi horts, tancats pels conills i per les gallines, sabent del cert que, un dia o un altre, baixaria un aiguat –una *segrada*, en dèiem– i s'ho acabaria enduent tot riu avall, sense que poguessis reclamar res a ningú, tan sols a la providència, capriciosa i venjativa. Era una lliçó d'humilitat, de cristianíssima resignació, el recordatori periòdic que totes les glòries del món passen i són fugisseres, una guspira, que tot el que se'ns dona t'ho poden treure d'una revolada, sense necessitat de més explicacions. És així i, si no t'agrada, fes-te retratar. Era un *carpe diem* cadastral: què importa el futur, si el que compta és el present i la collita d'aquest any. Això ho tenim avui, i demà ja en parlarem. Si en una zona, en principi més segura, l'aiguat es va endur una capella en honor de sant Ermengol, erigida al punt on va aturar-se, ja cadàver, davant de la catedral, en el seu viatge entre Pont de Bar i Organyà, què no passaria amb les petites aprisions dels urgellencs?

ALBERT VILLARÓ. La Seu d'Urgell, 1964. Escriptor
XAVIER LLONGUERAS. Terrassa, 1963. Fotògraf

El Salit era, doncs, un territori sense llei. Un cop travessada la palanqueta, inestable i bellugadissa, tots érem Tom Sawyer. Millor, encara: érem Huckleberry Finn, i el Segre era com el Mississipí. Fumàvem vidalba sota d'una clopera espontània, i resseguíem els corriols, l'herbassar amb prou feines xafat, com si fóssim Stanley a la recerca del doctor Livingstone per les riberes del llac Victoria. Ens hi trobàvem amb la colla, i les confidències fetes al Salit eren més confidents. Amb el temps ens vam anar fent grans. Ja no hi anàvem amb la colla, sinó que hi portàvem noies. Era incòmode, sí, amb tota la vegetació conxorxada per punxar-te, per no parlar de la legió d'insectes que hi pul·lulaven, però els pits eren encara més tendres, el secret encara més secret, el plaer més delitós i menys culpable. Allà molts nois vam aprendre a desfer gafets de sostenidors, i moltes noies a perdre'ns la por, perquè en el fons érem una colla d'innocents i, en les coses de la seducció, perfectes analfabets.

El novembre del 1982, just quan les meves excursions al Salit començaven a ser interessants, tot això se'n va anar avall. No és aquest el moment de fer la relació del gran aiguat, de dimensions històriques. Però ho va escombrar tot, l'illa va desaparèixer sense deixar rastre i la catàstrofe va submergir la ciutat sencera en una capa de desànim. Aquella tardor va ser especialment difícil, el paisatge després de l'avin-

«I tanmateix, molts de nosaltres encara enyorem aquella illa salvatge, fora del món i de les lleis dels homes, cada dia més difuminada i més remota, aquell paradís perdut on vam aprendre a desfer gafets»

els records fantasmals de l'illa. Allà on hi havia caos botànic, s'hi va fer ordre. Al regne de la inestabilitat, s'hi va establir l'enginyeria. Jocs olímpics. Aigües braves, aigües tranquil·les, en diàleg controlat i permanent. Un passeig agradable, perfectament cronometrat. Piragüistes amunt i avall. Gespa, ombra. La civilització, el noucentisme instal·lat al cor de l'Urgellet. Tot és endreçat. Bicicletes i nens amb casc. Es tanca quan es fa fosc. I tanmateix, molts de nosaltres encara enyorem aquella illa salvatge, fora del món i de les lleis dels homes, cada dia més difuminada i més remota, aquell paradís perdut on vam aprendre a desfer gafets 🍷

guda era desolador i semblava que no es recuperaria mai més. Però si l'entropia ens recorda contínuament que dura poc, l'alegria a la casa del pobre, bé és veritat que l'espècie humana de vegades s'en testa a corregir la tendència a l'aplanament. La formidable maquinària de l'obra pública es va posar en marxa. Que no torni a passar mai més, deien els enginyers, encara que, en el fons, pensin que aquest mai més és tan sols una xifra incògnita. Qui any passa, segle empeny: aquesta és la seva divisa. Es va canalitzar el Segre entre Alàs i la palanca de la Seu, en unes amables corbes que, malgrat la nuesa inicial, han aconseguit aplegar una notable vegetació de ribera.

Però la gran transformació va ser la construcció del parc del Segre, aixecat sobre

La torreta de l'Orri

ENTRE L'ALT URGELL I EL PALLARS SOBIRÀ, AQUESTA MUNTANYA ES POT VEURE DES DE MOLTS INDRETS, JA QUE ÉS INCONFUSIBLE PER LES DUES ANTENES DEL CIM

Manel Figuera > TEXT I FOTOGRAFIA

Tot i que la part culminant se situï dins del Pallars Sobirà, la dilatada torreta de l'Orri caracteritza una gran part del paisatge de l'Alt Urgell. Les dues antenes del cim, enormes, es veuen bé des del pla de l'Urgellet. I des de qualsevol muntanya pirinenca o prepirinenca d'aquest sector, les antenes en defineixen el panorama. Tanmateix, el fet que es vegi des de tants llocs motiva que la vista d'aquest cim, malgrat la seva altitud més aviat modesta, sigui extensa sobre la serralada. Es pot considerar un dels millors miradors del Parc Natural de l'Alt Pirineu. Als obacs caients septentrionals, pallaresos, hi ha l'estació d'esquí de Portainé, mentre que als orientals, suaus i amb denses pinedes de pi negre, s'hi troba l'estació d'esquí nòrdic de Sant Joan de l'Erm.

Les rutes d'ascensió a la torreta de l'Orri són senzilles des de qualsevol base, atesa la seva humanització. No obstant això, els barrancs meridionals de les comes de Rubió i de Pallerols són un marc força atractiu per fer-hi

excursions, durant la temporada hivernal, amb raquetes de neu. Sortint de Canturri es pot recórrer el barranc de Pallerols per les Farroses, la casa forestal de Pallerols, i el barranc de l'Avedosa fins a la roca Senyada, des del cim de la qual, pel planell del Lloser, és fàcil atènyer el cim de la torreta de l'Orri. Però l'opció més ràpida i pràctica és fer aquesta ascensió des del port del Cantó pel barranc de les comes de Rubió, passant pel seu refugi, i tornar pel barranc de Fontfreda al de les comes de Rubió. Es tracta d'un petit circuit que es fa en un matí i que és ideal per iniciar-se en l'ús de les raquetes de neu.

La Mata. Sortint del port del Cantó, es pren, a la dreta de la carretera que baixa a Sort, una pista força planera que voreja pel sud-oest el tossal del prat Muntaner per la Mata, amb els seus avets del Boscarró. El topònim 'mata', que es troba en diversos indrets del Pirineu, denomina aquestes masses forestals. Si el dia és clar, des d'aquesta pista es gau-

deix d'un panorama que arriba fins a la Ribagorça aragonesa, amb el Turbó com a relleu principal. La pista manté l'altitud, creua per un pont el barranc de les comes de Rubió i enllaça amb una pista més ampla que ve del poble de Rubió. Cal continuar per aquesta altra pista en sentit ascendent, cap a la dreta. La vall és estreta. A la dreta destaca la serra Seca, amb la carena rasa, mentre que a l'esquerra s'estén el bosc de Borruix, amb més pins negres i avets.

El substantiu genèric 'barranc', que designa un tipus de vall secundària, és usat a l'Alt Urgell i al Pallars Sobirà com a sinònim de torrent; o sigui, un curs d'aigua temporal, de règim irregular, que només duu aigua quan ha plogut o durant el desglaç. Es deixa a l'esquerra el barranc de Fontfreda, pel qual després es baixarà, i s'arriba al refugi de les Comes de Rubió, obert i guardat de juny a setembre, i amb capacitat per a 50 places. Quan és tancat n'hi caben 10 a la part lliure, que sempre roman oberta. A l'esquerra del refugi se

segueix una pista planera, entre bosc, que pren sentit sud. Quan voreja un contrafort marcat se surt de la pista i es guanya altitud pel contrafort cap a la dreta. El bosc es va aclarint i s'arriba a un cim secundari (2.154 m) des del qual es descobreix el cim principal de la torreta de l'Orri, a més d'un paisatge extens de

El cim de la torreta de l'Orri, des de la carena principal.

l'Alt Urgell i de les muntanyes pallareses, entre les quals crida l'atenció la pica d'Estats.

Un gran mirador. Ja fora del bosc, el contrafort, d'inclinació suau, duu a la carena entre la torreta de l'Orri i el bony de la Socarrada, darrere de la qual es descobreixen les pistes i els remuntadors de Portainé. El substantiu 'bony', freqüent a l'Alt Urgell i a Cerdanya, designa una muntanya, de vegades alta, que sol tenir el cim arrodonit. En canvi 'torreta' és un diminutiu de 'torre', igualment comú a Cerdanya i a l'Alt Urgell, que equival a una talaia. Per aquesta carena cap a l'esquerra s'arriba, sense obstacles, al cim de la torreta de l'Orri. Gràcies a la seva situació, a pesar de les dues antenes i de les instal·lacions, es gaudeix d'un panorama insospitat i extens de la serralada pirinenca en tots els sentits. El bony de Salòria, la serra de Monteixo i la pica d'Estats sobresurten al nord-est, mentre al nord-oest ho fan el Montsent de Pallars, el pic del Pessó i la resta de muntanyes del Parc Nacional d'Aigües-tortes i estany de Sant Maurici.

Passant pel cim de la roca de Coma-sarrera, es baixa cap a l'esquerra on hi ha la coma de l'Orri. Un dels substantius bàsics de la toponímia del Pirineu i de Catalunya és 'coma', que es fa servir per designar valletes poc fondes. Més avall es troba la pista que ve del refugi de les Comes de Rubió. Se segueix uns quants metres cap a l'esquerra, ja dins del bosc, fins que un camí a la dreta perd altitud per l'esquerra del barranc de Fontfreda. Entre pins negres i bàlacs s'enllaça amb la pista de Rubió fins al refugi. Només s'ha de seguir a la inversa l'itinerari de pujada fins al port del Cantó.

SORTIDA I ARRIBADA Port del Cantó, N-260, accessible des d'Adrall per la Parròquia d'Hortó, Avellanet i Pallerols del Cantó

DISTÀNCIA 12 km. **TEMPS** 4 hores

DESNIVELL ACUMULAT 775 metres

MILLOR ÈPOCA DE L'ANY Hivern i primavera

CONSELLS El recorregut no és llarg, però en cas de tempesta pot resultar perdedor entre el refugi de les comes de Rubió i el cim de la torreta de l'Orri. Aquest mateix refugi i la proximitat de Portainé garanteixen una certa seguretat. El perill d'allaus és gairebé inexistent si no se surt de l'itinerari ressenyat; de tota manera, és preferible assabentar-se de quin és el nivell de risc en aquest sector

ELEMENTS D'INTERÈS Boscos de pi negre i panorama del cim

RELACIÓ DE DISTÀNCIES Del port del Cantó (1.718 m) al barranc de Rubió (1.725 m), 30 min; del barranc de Rubió al refugi de les Comes de Rubió (1.950 m), 30 min (1 h); del refugi de les Comes de Rubió al cim de la torreta de l'Orri (2.438 m), 1.15 h (2.15 h); del cim de la torreta de l'Orri al barranc de les Comes de Rubió (1.895 m), 1 h (3.15 h), del barranc de les Comes de Rubió al port del Cantó (1.718 m), 45 min (4 h).

Per la pista que duu al barranc de les Comes de Rubió, amb el Turbó al fons.

Arenys de Mar	Mollet del Vallès
Argentona	Montcada i Reixac
Badalona	Montmeló
Berga	El Prat de Llobregat
Caldes d'Estrac	Premià de Dalt
Caldes de Montbui	Premià de Mar
Calella	Ripolllet
Canet de Mar	Roda de Ter
Capellades	Rubí
Cardedeu	Sabadell
Castellbisbal	Sant Adrià de Besòs
Cercs	Sant Andreu de Llavaneres
Cerdanyola del Vallès	Sant Boi de Llobregat
Cornellà de Llobregat	Sant Cugat del Vallès
Esplugues de Llobregat	Sant Joan Despi
Folgueroles	Santa Coloma de
Gavà	Gramenet
Granollers	Sitges
L'Hospitalet de Llobregat	Terrassa
Igualada	Tona
Manlleu	Vic
Manresa	Viladecans
Martorell	Vilafranca del Penedès
El Masnou	Vilanova i la Geltrú
Mataró	Vilassar de Dalt
Moià	Vilassar de Mar
Molins de Rei	

Fins on arriba la teva curiositat?

Xarxa de Museus Locals de la Diputació de Barcelona
 64 equipaments a 52 municipis, que et permetran descobrir
 èpoques passades i gaudir del nostre patrimoni.

www.diba.cat/cultura

**Diputació
Barcelona**